

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 1 2020 | ÅRGÅNG 24

Bokförlaget THALES

1 Inledning

FN:S KONVENTION FÖR biologisk mångfald (CBD) undertecknades av Sverige 1992. 2010 antog världens länder inom ramen för CBD en strategisk plan för biologisk mångfald, de så kallade Aichimålen, som avsågs uppnås 2020. *The Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services* (IPBES) skapades 2012, och ska fungera som en motsvarighet för FN:s klimatpanel (IPCC), men för biologisk mångfald. Begreppet har således en bred politisk användbarhet. Många har nog också en intuitiv känsla att ›biologisk mångfald är värdefullt och bör bevaras› är en rimlig preskriptiv slutsats.

Två premisser som skulle ge stöd för denna slutsats är att biologisk mångfald har egenvärde, och att saker som har egenvärde bör skyddas eller bevaras från skada. Det finns också en allmän uppfattning om att biologisk mångfald har egenvärde. Uppfattningen uttrycks i exempelvis CBD, samt av bevarandebiologen Michael Soulé i den för ämnet klassiska texten ›What is Conservation Biology?›. Där höjer Soulé egenvärdet till ett normativt postulat för bevarandebiologi (Soulé 1985). Om det är fallet att biologisk mångfald har egenvärde ger det oss skäl att ombesörja biologisk mångfald.

Men uppfattningen har varit svår att principiellt försvara, och får lätt kontraintuitiva följder. Delvis har det att göra med vad biologisk mångfald är. Ofta används biologisk mångfald som ekvivalent med naturlighet, men begreppet per se refererar snarast till egenskapen variation, som ekosystem, arter och gener kan ha i olika grad. Tillskrivandet av egenvärde till denna egenskap görs inte med lätthet rimligt (McShane 2017). Om biologisk mångfald inte har egenvärde följer dock inte att slutsatsen bör förkastas. Det finns andra värdekatgorier som kan ge stöd för den.

Mitt syfte i den här artikeln är att visa på svårigheterna att göra ett rimligt argument för biologisk mångfalds egenvärde. Men slut-

satsen att biologisk mångfald är värdefullt och bör bevaras kan möjligen göras rimlig genom andra värdekategorier. Jag kommer att undersöka hur instrumentella värden, relationella värden, och vad som här kallas för miljöspecifika värden kan ge skäl för slutsatsen.

2 Vad är biologisk mångfald?

BIOLOGISK MÅNGFALD ÄR ett väletablerat men svårdefinierat begrepp. Ett vedertaget sätt att definiera biologisk mångfald på är att det avser variation av ekosystem, arter eller genetisk variation inom arter (Artikel 2, FN 1992). *Antalet* arter är inte alltid ett adekvat mått, då det snarare är bredden av arter som är av intresse, det vill säga den genetiska variationen och att det är många arter med stor *olikhet* som är det adekvata sättet att mäta artrikedom på. Enligt vissa utgör just >artrikedom> biologisk mångfalds kärna (MacLaurin & Sterelny 2008). Det utgör en lämplig avgränsning i detta sammanhang.

Begreppet biologisk mångfald som sådant härrör främst från policydiskussioner relaterat till naturvård, och avser därför ha praktisk nytta. Biologisk mångfald får i sådana sammanhang nästan funktionen av ett riktighetskriterium så till vida att en handling är rätt om den bibehåller eller ökar biologisk mångfald, och fel om biologisk mångfald minskar. Ett sådant kriterium gör det möjligt att bedöma rimligheten hos påståenden som att >område A är mer värt att bevara än område B, då A är mer värdefullt ur synpunkten biologisk mångfald>. Biologisk mångfald rör nämligen markanvändning, vilket är en resurs som ofta är fokus för många motstridiga intressen. Biologisk mångfald är ett sätt att göra prioriteringar vid planering. Ett första problem vid sådan prioritering är att identifierandet av arter och uppskattandet av dess variation sker via antaganden om antalet arter på en viss plats, utifrån exempelvis observationer som förekomst av nyckelarter. Ibland kan sådana surrogat väljas utifrån tillgängliga data, som att man har god kännedom om antal fjäril- eller fågelarter inom ett område sedan en längre tid, och vet vilka andra arter som finns i liknande områden. Utifrån detta kan antaganden göras om det sanna antalet arter i exempelvis ett ekosystem. Behovet av surro-

gat härrör från att det helt enkelt är praktiskt svårt eller omöjligt att räkna faktiskt antal arter inom ett system vid en viss tidpunkt. Valet av surrogat görs inte alltid utifrån så värdeneutrala grunder som kan önskas, utan kan vara tätt förknippat med vad som önskas bevaras och anses värdefullt (MacLaurin & Sterelny 2008: 147). Ytterligare en utmaning är att vår arttaxonomi inte är komplett.

Ett problem i sammanhanget är att det finns många olika sätt att definiera arter (MacLaurin & Sterelny 2008: 32; Ereshefsky 2017). Ett sätt att definiera arter berör möjligheter till fortplantning, vilket dock exkluderar asexuella arter som kan reproducera sig genom så kallad *parthenogenesis*, vilket innebär att förökning sker utan befruktning. Utöver det kan vissa arter fortplanta sig med andra arter vilket ytterligare försvagar reproduktion som taxonomisk grund. Andra definitioner tar fasta på morfologiska likheter. Ett ytterligare vanligt sätt är genom evolutionära samband, eller fylogenetiska och kladistiska ›träd› där släktskapen mellan olika arter illustreras genom ›grenar› som identifieras genom egenskaper som morfologiska och molekylära likheter.

Diskussionen om arters taxonomi är enorm, och inkluderar frågor som huruvida arter är naturliga typer eller inte (MacLaurin & Sterelny 2008). ›Artrikedom› fungerar dock som en relativt väl-fungerande avgränsning för biologisk mångfald. På grund av svårigheterna att nå en robust definition är det möjligt att definitionen av biologisk mångfald som artrikedom främst rättfärdigas av pragmatiska principer – de fungerar tillräckligt bra för att möjliggöra prioriteringar.

3 Har biologisk mångfald egenvärde?

OM DET ÄR fallet att biologisk mångfald har egenvärde, och man bör bevara eller skydda det som har egenvärde, följer att biologisk mångfald bör bevaras eller skyddas. Vi har alltså, i sådana fall, goda moraliska skäl att bevara eller skydda biologisk mångfald. Varken konventionen om biologisk mångfald (CBD) eller bevarandebiologen Michael Soulé ger oss så tydliga skäl för varför det är rimligt att acceptera att biologisk mångfald har egenvärde. Frånvaron av mo-

tiverande skäl för egenvärdet är symptomatiskt för hur egenvärde ofta diskuteras inom biologi och ekologi – det är något som ofta antas, men få skäl ges för att övertyga skeptiker (se Maier (2012) för en genomgång av ståndpunkter och argument).

Även om det ofta är ›egenvärde› som diskuteras kan det vara viktigt att noggrant urskilja de relevanta värdekategorierna. Egenvärde kontrasteras ofta mot instrumentellt värde. Dock bör instrumentellt värde snarare kontrasteras mot *finalt* värde. Egenvärde i bemärkelse *intrinsikalt värde* bör snarare kontrasteras mot *extrinsikalt värde* (Sandler 2012; Peterson & Sandin 2013). Extrinsikalt värde innebär att källan för något som har extrinsikalt värde ligger utanför den själv. Detta i likhet med instrumentellt värde, som får sitt värde utifrån det mål som bäraren av instrumentellt värde möjliggör, men till skillnad från instrumentellt värde kräver inte extrinsikalt värde någon form av medelrelation eller kausalitet för att förklara värdet. En art kan exempelvis vara instrumentellt värdefull på grund av dess centrala roll i upprätthållandet av ett ekosystem, eller för att den går att sälja. Den kan vara värdefull på grund av dess centrala roll i myter, eller dylikt, från vilka den får extrinsikalt värde. Instrumentella och extrinsikala värden ger oss främst indirekta skäl att vårda arten, då dess värde är avhängigt mål som upprätthållandet av ett ekosystem eller inkomst. Den kan också ha egenvärde, vilket ger oss starkare skäl.

Att biologisk mångfald ofta diskuteras med olika värdebegrepp har förmodligen även delvis att göra med ett miljöetiskt bagage då det ofta är inom miljöetiken som biologisk mångfald diskuteras. Inom miljöetik återkommer flera olika värdekategorier, och en diskussion om det är rimligt att exempelvis ett ekosystem eller en art har ett egenvärde, eller främst instrumentella värden, eller ifall det är individuella varelser som har det. Det sistnämnda är tätt förknippat med individualistiska eller atomistiska perspektiv som baserar värdet på intressen. Detta motiverar rättigheter och begränsas ofta till djur, samt människor (Regan 2004). Vissa filosofer diskuteras varelsers ›good of its own› som är ett mått på huruvida det är rimligt att tala om vad som gynnar eller missgynnar en entitet. Detta

motiverar respekt för natur enligt så kallade biocentriska perspektiv (Taylor 2011). I kontrast till sådana perspektiv står holistiska perspektiv, som i stället tillskriver värde och moralisk relevans till helheter som ekosystem och arter (Rolston 2012). Båda ansatserna försöker identifiera vad vi har goda skäl att göra. Djurs rättigheter ger exempelvis oss skäl att bry oss om deras välfärd, och ekosystems egenvärde ger oss skäl att vårda det.

Många resonemang som relaterar till plikter och rättigheter är inte relevanta för biologisk mångfald. Biologisk mångfald är inte en sådan egenskap som uppfyller kriterier som vanligtvis motiverar plikter eller rättigheter. Till exempel är det svårt att göra gällande att ett ekosystem som sådant har intressen eller välfärd relaterat till dess grad av variation. Detta gör värdefrågan mer central vad gäller de mer holistiska miljöetiska resonemangen.

Även om de ovanstående teorierna är överens om att sfären av moralisk relevans inte enbart inkluderar människor är de inte överens om enbart enskilda djur, eller även ekosystem, ska inkluderas. Eller snarare, om egenskaper som de ovannämnda vilka motiverar moralisk hänsyn är tillämpbara på individuella varelser, eller holistiska ekosystem. Skillnaden uttrycks av ›invändningen om miljöfascism› (Regan 2004). Invändningen handlar delvis om prioriteringsordningen ur moraliskt hänseende mellan holistiska och individuella entiteter, men även var det är rimligt att placera moralisk relevans. Invändningen tar fasta på att många holistiska miljöetiker inte lämnar utrymme för individuella varelsers moraliska status, eller ofta tillåter prioriterandet av holistisk hänsyn över individuell. Kort sagt är det exempelvis en korrekt slutsats från miljöetiskt perspektiv att skjuta ett djur med hänvisning till att det djuret eller arten har en negativ inverkan på ett ekosystem. Denna slutsats stöds dock ej av atomistiska perspektiv, som lägger större moralisk vikt vid enskilda entiteter, antingen rättighetsbärare som djur, eller entiteter som har ett ›good of its own›, vilket är en bredare kategori än rättigheter. Ofta behövs relativt snåriga resonemang konstrueras för att holistiska miljöetiker ska undvika denna invändning (Baard 2020).

Men är då övertygelsen att biologisk mångfald som sådan har egenvärde rimlig, och därigenom ger oss skäl att bevara eller stärka biologisk mångfald för dess egen skull? Biocentriska perspektiv tycks svårförenliga med en sådan övertygelse, då en egenskap som artrikedom inte kvalificerar en entitet som moraliskt relevant. Det finns dock två sätt på vilka biocentriska perspektiv är förenliga med bevarandet och ökandet av biologisk mångfald. För det första så kan biocentriska perspektiv leda till att individuella varelser, i egenskap av komponenter av biologisk mångfald, bevaras och skyddas, och därigenom bibehålls nivåer av biologisk mångfald. Vi kan inte skada en art utan att samtidigt skada en stor population av dess individer, och det är just dessa individuella varelser vi har skäl att bry oss om. För det andra kan man från biocentriska perspektiv hävda att vi har direkta plikter till individuella varelser, baserat på deras intressen eller ›good of its own›, och som ett resultat av det kommer nivåer av biologisk mångfald att skyddas då dessa varelser behöver habitat och dylikt för att överleva (se Baard (2020); Regan (2004); Taylor (2011); Attfield (2015)).

Holistiska perspektiv är intuitivt mer förenliga med övertygelsen att biologisk mångfald bör bevaras. Filosofen Holmes Rolston brukar ibland skilja mellan dödandet av en individ, och dödandet av en art. Det sistnämnda kan betraktas som ett ›superdödande›, något oåterkalleligt, ›att riva en sida ur livets bok utan att ens ha läst den› (Rolston 2012). Att döda den sista av en art (eller tillräckligt många för att reproduktion görs omöjlig) är väsensskilt från dödandet av en individuell varelse, även om båda är moraliskt klandervärda. Men kan en sådan ståndpunkt motiveras? Rolston hamnar ofta i relativt snåriga resonemang som dels relaterar till instrumentella värden, men även kommunitaristiskliknande argument om hemhörighet och liknande. Ofta krävs en välvillig frikostighet gällande vad som har moralisk relevans för att acceptera ekocentriska perspektiv. Biocentriska perspektiv är på det sättet lättare, då de kan rättfärdiga moralisk relevans med kriterier som är mer koherenta med väletablerade teorier, som till exempel välfärd eller intresse, än holistiska perspektiv. Alla varelser som har denna egen-

skap är moraliskt relevanta. Men det gör ingen åtskillnad på dödan-
det av en individuell varelse, och de tillfällen då denna individuella
varelse är den sista av en art.

Ett försök att från ekocentrisk grund använda mer traditionella
kriterier har varit att hänvisa till exempelvis egenskaper som intres-
sen och säga att även ekosystem (och i viss mån även arter) besitter
sådana (se exempelvis Cahen (1988) för exempel och kritik). Eko-
system och arter är ›målinriktade system›, och som sådana strävar
de mot ett visst tillstånd. Exempelvis finns det regelbundenheter,
som Lotka-Volterra-ekvationen mellan rovdjurs- och bytesekvili-
brium. Tidigare har det också funnits modeller av ›energi› inom
ekosystem där ett ekosystems mål är *homeostasis* (Woods 2017). Ett
centralt problem är att argumentet antar en förlegad bild av eko-
system och arter som inte tar hänsyn till stokastik och komplexi-
tet. Föreställningen om ekosystem och arter i ›balans› är gammal,
och förekommer redan hos Platon enligt vissa (Pietarinen 2004).
En mer nutida ekologisk bild av ekosystem inkluderar dock stocas-
tik och icke-ekvilibrum, samt abrupta händelser. Att ett ekosystem
etableras är mer av en slump än resultatet av en målinriktad kollek-
tiv aktivitet (Woods 2017: 162).

Liknande kritik förs mot att inkludera ›arter› som målorien-
terade system. En art kan ha mål som att existera över tid, upp-
rätthålla eller öka storlek, och anpassa sig till miljömässiga villkor
(Sandler 2012: 38). Dock, liksom ekosystem, är arters medlemmar för
okoordinerade. Arter, som sådana, är för diffusa för att tillfredsstäl-
la villkoren av att vara målorienterade. Eftersom varken vedertagna
och accepterade kriterier som intressen och välfärd, eller argument
menade att motivera acceptandet av nya kriterier som ›hemhö-
righet› och liknande, misslyckas vad gäller arter och ekosystem, är
det svårt att motivera dess moraliska relevans.

Ytterligare en svårighet berör biologisk mångfald som sådan som
är en egenskap som en samling av individuella entiteter kan ha till
varierande grad. Men är egenskapen ›variation› som sådan värde-
full? Om biologisk variation ovillkorligen, i alla världar, är värde-
full, landar vi i en slutsats som tillåter det avsiktliga adderandet och

förflyttandet av arter till ett ekosystem för att öka dess variation. Det är en slutsats som är svårförenlig med andra egenskaper vi kanske värdesätter i miljö. Vissa miljöfilosofer går så pass långt som att argumentera för att begreppet biologisk mångfald snarare undergräver naturvård än begreppet ger skäl för det. Ståndpunkten kallas ›biodiversity eliminativism› och menar att biologisk mångfald deskriptivt refererar till väldigt olika saker. Men också att det normativt inte fångar det vi intuitivt, eller med etablerade miljöetiska teorier, kan motivera är värdefullt med natur (Santana 2014).

I vilket fall som helst är det inte givet att Soulé och CBD:s påståenden om biologisk mångfald kan rättfärdigas med lätthet, utan att landa i snåriga resonemang som i sin tur kräver fler antaganden för att motiveras. Ett enklare försök utgår från biocentriska teorier, och ser biologisk mångfald främst som en värdeadderande egenskap, som dock inte ovillkorligen kommer att premieras utan måste beakta andra faktorer (se Baard (2020)).

4 Om biologisk mångfald inte har egenvärde

OM BIOLOGISK MÅNGFALD som sådan, eller dess komponenter (arter och ekosystem), inte rimligtvis kan tillskrivas egenvärde, återstår andra skäl som motiverar bevarandet av biologisk mångfald, som jag kommer att diskutera nedan. Dessa värdekategorier kan göra slutsatsen att biologisk mångfald är värdefull och bör bevaras rimlig. De ger oss skäl att beakta biologisk mångfalds värde genom att hänvisa dess relation till något som är moraliskt relevant.

4.1 Biologisk mångfalds instrumentella värde

BIOLOGISK MÅNGFALDS INSTRUMENTELLA värde brukar försvaras med att biologisk mångfald leder till resilienta ekosystem och främjar ekosystemtjänster, och att moraliskt relevanta varelsers intressen och projekt fordrar sådana. Detta kan till och med vara kompatibelt med ett antropocentriskt perspektiv, det vill säga att enbart människor och människors intressen är moraliskt relevanta. Det förklarar den preskriptiva slutsatsen om biologisk mångfalds värde med premisserna att vi bör bevara de ekologiska villkor som

människors välfärd vilar på, och att mänsklig välfärd beror, till en betydande grad, på ekosystemtjänster, och att ekosystemtjänster minskar när biologisk mångfald minskar (Odenbaugh 2020).

Ekosystemtjänster är en bred kategori, men refererar ofta till hur ekosystem bidrar till människors välfärd. Det inkluderar även aktiviteter som pollinering, luftrening, resiliens, och renande av tungmetaller. Enligt vissa studier finns det en positiv korrelation mellan antal arter och ekosystemtjänster, som dock avtar efter ett visst antal arter beroende på vilken ekosystemfunktion som mäts (Odenbaugh 2020; Newman 2020). Enligt andra är den positiva korrelationen och dess externa validitet osäker (Newman, Varner & Linqvist 2017). Men om den är sann är den svårförenlig med annan miljöhänsyn, som naturvärde (se nedan), då den skulle tillåta att exempelvis ta bort eller addera arter om dessa har en positiv inverkan på ekosystemtjänster (Newman, Varner & Linqvist 2017).

Ett annat argument som tar fasta på det instrumentella värdet rör utbytbarhet. Vanligtvis är bärare av instrumentella värden utbytbara då de får sitt värde från en specifik relation till något av finalt värde. Således kan bärare av instrumentellt värde bytas ut med andra entiteter som uppnår samma mål. Men vi kan helt enkelt inte återskapa system som förser oss, och andra moraliskt relevanta var- elser, med de livsuppehållande ekosystemtjänsterna. Som exempel kan anföras Biosphere 2 i Arizona, där man under 1990-talet försökte skapa ett 13 000 m² slutet ekosystem, i praktiken en konstgjord biosfär. Försöket anses misslyckat då syrenivåer minskade, samt bevattning fallerade, bland annat. Sådana utmaningar påverkade de åtta människor, »bionauter», som bodde i Biosphere 2 (Preston 2018). Då ekosystem inte kan återskapas har de ett väldigt speciellt instrumentellt värde, och bör därför bevaras (Odenbaugh 2017).

Från miljöetiskt perspektiv lider dessa argument av att enbart tillskriva instrumentellt värde till biologisk mångfald, arter och ekosystem, vilket är en position som har förkastats sedan miljöetikens start. Ett starkt skäl till att återkomma till egenvärde är att det minskar den kontingens som annars finns i antropocentriska

perspektiv. Det vill säga, att ett ekosystem, art, eller dylikt, är värdefullt för att det råkar vara ett medel till ett (för människor moraliskt relevant) mål, snarare än att ekosystemet, arten eller dylikt är värdefullt på grund av en egenskap det besitter (Katz 1992). Dock kan det delvis bero på en relativt onyanserad analys av instrumentella värden (se Baard (2019)).

4.2 Biologisk mångfald och relationella värden

ENLIGT VISSA BÖR distinktionen mellan instrumentella värden och egenvärden kompletteras med relationella värden (Chan et al. 2016). Relationella värden är något svårfångade när de används av miljöforskare samt i policydiskussioner av aktörer som IPBES. Relationella värden refererar till »preferences, principles and virtues about human-nature relationships» (Chan, Gould & Pascual 2018: A1), samt till upplevelser, inspiration, »way of life, sense of place, social cohesion», värden relaterade till förhållandens meningsfullhet (Pascual et al. 2017: 11). Det ger tillhanda premisser som att många människor har en relation till biologisk mångfald sådan att denna ger mening, eller dylikt, och relationer som ger mening är värdefulla och bör bevaras.

Dock finns det utrymme i distinktionen mellan egenvärde och instrumentellt värde för det som tycks beskrivas som relationella värden. Både instrumentella som finala värden finns i subjektiv och objektiv form. Ett objektiva finalt värde är beroende på egenskaper eller dylikt som agenter bör känna igen och agera efter, som exempelvis andra varelsers värdighet. Ett subjektivt finalt värde är däremot beroende på aktörers attityd, omdöme eller preferenser och är alltså inte agentneutrala. Sandler (2009) kallar sådana värden »value-dependent intrinsic value», vilka beskrivs som mer bestående än preferenser. Sandler (2012) diskuterar också »integral value». Denna form av värde härrör från ens *core value commitments*. Det bör alltså vara sådana värden som är stabila, har testats i olika situationer, är förnuftsmässigt rättfärdigade, och ger handlingsvägledning.

Poängen här är emellertid att det är oklart hur »relationella värden» bör förstås eller vad de tillför. Det är en viktig poäng att män-

niskors relationer till natur är olika, och att det finns goda skäl att i högre grad respektera vissas ofta förbisedda sätt att värdera natur. Men detta kan redan inkluderas i befintliga distinktioner. Utöver det ter sig ›relationella värden› som en rätt grovhuggen kategori då den tycks jämställa alla värderingar av naturen. Detta innebär att ge samma vikt åt ett skogsbolags instrumentella värdering av Amazonas, som åt ursprungsinvånarens. Det är olika relationer som uttrycks, och relationella värden som sådana ger inga ytterligare kriterier för att vägleda bedömande av handlingar.

En invändning som drabbar både instrumentella och relationella värden är att de säger ytterst lite om exempelvis väldigt nischade arter i unika habitat, som varken fyller en större instrumentell roll för ekosystem som stort, och som få människor har en direkt relation till. Om ett sådant ekosystem eller en sådan art hade egenvärde, skulle det finnas goda skäl att beakta även sådana ekosystems eller arters moraliska relevans. Utöver det innebär instrumentella och relationella värden att hierarkier av värden etableras. Exempelvis kan instrumentella värden förklara nyckelarters värde. Nyckelarter är arter som kausalt spelar en central roll för att upprätthålla ett ekosystem. Bevarar man en sådan art, så bevarar man även dess habitat. En så kallad paraplyart har inte ett sådant kausalt viktigt inflytande på sitt habitat. En paraplyart är en ofta karismatisk eller historiskt betydelsefull art som används för att stärka skydd av områden. Bevarar man dess habitat, så bevarar man även arten. Men instrumentella värden och relationella säger desto mindre om de andra arterna i nyckelartens eller paraplyartens habitat. Detta behöver inte nödvändigtvis vara något negativt, men i frånvaron av principiella skäl att ranka olika ekosystem och arter riskerar godtycke att vägleda handlande. Det kan ge upphov till rätt komplicerade axiologiska hierarkier baserade på funktioner för exempelvis nyckelarten, och det finns även en viss kontingens och slump i vilka karismatiska arter som funkar bäst som paraplyarter.

Dessa kategorier ger oss enbart indirekta skäl att beakta moralisk relevans. Att art X är värdefull för att art X är betydelsefull för ekosystem Y vad gäller nyckelarter. Eller Y behövs för X, och

X väcker sympatier och omsorg som symbol för miljö, vad gäller paraplyarter. Egenvärden skulle istället ge oss skäl för att bevara art X som sådan, eller från biocentriskt perspektiv för de individuella djur som tillhör art X.

Det finns å andra sidan ytterligare en axiologisk kategori som kan förklara slutsatsen om biologisk mångfalds bevarande, och som möjligen bäst kan beskrivas som ›miljöspecifika› värden.

4.3 ›Miljöspecifika› värden

ENKLAST UTTRYCKT RÖR sig ›miljöspecifika› värden om värden som är relevanta just i detta sammanhang och som fångar egenskaper vi ofta tycker är värdefulla med miljö, utan att fastna i distinktionen mellan instrumentellt och finalt värde. Det kan till exempel vara att biologisk mångfald uttrycker ett ›naturvärde› eller vildhet, vilket ger oss skäl att bevara det. Kategorierna är dock svåra att tillämpa för att påvisa moralisk relevans inom andra områden. Naturlighet är som bekant ett snårigt begrepp. John Stuart Mill (1985) påpekade till exempel hur *naturlig* refererar till allt som händer enligt naturliga lagar (i kontrast till övernaturliga), eller refererar till allt som händer *förutom* det som händer som ett resultat av mänsklig påverkan. Enligt den första definitionen är allt naturligt, medan enligt den andra definitionen är nästan inget det.

Naturvärde är emellertid centralt i naturvård och definieras ofta i stil med »värdet hos ekologiska processers kontinuitet och produkterna av dessa processer i egenskap av att vara fria från mänsklig inblandning och design» (min översättning, se Sandler (2012: 70)). Inom svensk skogsvård gör man till exempel en åtskillnad mellan urskog, som är skog som aldrig påverkats av människan, och naturskog, som varit opåverkad av människan så pass länge att den återfått många egenskaper som kännetecknar urskog. Dessa kategorier anses ofta ha högt naturvärde. Den vanligaste skogsformen i Sverige är emellertid kulturskog, vilken är skog som resulterat av skogsodling och är svårförenlig med definitionen av naturvärde ovan. Enligt Riksskogstaxeringen är den vanligaste åldersklassen för svensk skog 41–60 år, medan ungefär 12,2 procent av den totala

skogsmarksarealen är äldre än 140 år (SLU 2019: 59). Etablerandet av nationalparker görs också med hänvisning till naturvärde, då ett syfte med att etablera en nationalpark är att bevara den »i sitt naturliga tillstånd eller väsentligt oförändrat skick» (7 kap. 2 § Miljöbalken 1998:808).

Engelskan ›wilderness› och ›wildness› har bredare definitioner än svenskans ›vildmark› som avser ›orört naturområde› i likhet med ›naturlighet› ovan. Enligt Woods avser ›wild› »en kapacitet för autentiska, självständiga och spontana uttryck» (min översättning, se Woods (2017: 255)). *Wilderness* bör i det sammanhanget alltså förstås som lite bredare än naturvärde, och fokuserar inte *enbart* på långvarig frånvaro av mänsklig inverkan (vilket riskerar att leda till en naturvårdsparadox, se Woods (2017) samt Williams (1995)). Det vill säga att frånvaro av avsiktlig mänsklig påverkan inte är ett både nödvändigt och tillräckligt villkor. I ett exempel på en sådan definition är naturligt det som »har ett ursprung och kausal historia som kännetecknas av ›andra-än-mänskliga› biologiska, kemiska, ekologiska, och fysiska krafter» (min översättning, se Woods (2017: 248)). Syftet är att definiera det värdefulla i naturen utan att begränsa definitionen till frånvaro av mänsklig påverkan.

Naturvärde och ›vildhet› tycks möjligen vara bättre alternativ för att motivera att biologisk mångfald är värdefullt än de tidigare alternativen. Det ger ett argument i stil med att naturvärde bör bevaras, och naturvärde, eller naturlighet, uttrycks genom biologisk mångfald. Naturvärde undgår också den kritik som träffar instrumentella värden, att det är tillåtet att avsiktligen minska eller öka antalet arter i ett ekosystem om det ger bättre ekosystemtjänster (Newman, Varner & Linquist 2017).

5 Biologisk mångfald, naturvärde och mänsklig påverkan

AVSIKTLIG MÄNSKLIG INVERKAN behövs ofta för att bevara arter. Att artrikedom blir lägre är negativt om postulatet om biologisk mångfald är rimligt och biologisk mångfald ger grund för ett riktighetskriterium. Eftersom vissa fridlysta och utrotningshotade arter lever i habitat som de i allt mindre grad är anpassade för, då

habitatet förändras i hög takt på grund av klimatförändringar och mänsklig exploatering av närmiljö, är en möjlighet att flytta dessa arter. Ett exempel är stortrappens återintroduktion i England. Senast stortrappen häckade i England var 1840, men på grund av jakt blev den utrotad. Den återfinns i andra länder, men har en sårbar status. 2004 började ett 10 år långt projekt att återintroducera stortrappen på engelsk mark genom importerade stortrappar från Ryssland och senare Spanien. Dels kunde den utöka biologisk mångfald i England, och dels kunde detta bidra till att rädda en utrotningshotad art. Det var dock inte förrän 2009 som den första stortrappen återigen häckade i England, och födde ungar som överlevde (och återintroducerandet av stortrappen är möjligen tveksamt ur biocentriska perspektiv).

Ett annat exempel på mänsklig påverkan och bevarande är fjällgässen, vars population radikalt minskat i Sverige under första halvan av 1900-talet, till en spillra av den annars vanligt förekommande arten (Naturvårdsverket 2011). Ett avelsprojekt inleddes och pågick under 1980- och 1990-talen, då Svenska Jägarförbundet avlade och utsatte fjällgäss. Detta stoppades emellertid i sena 1900-talet då det påvisades att fjällgässens DNA hade inslag av bläsgåsgener (Naturvårdsverket 2011: 13). Detta var en faktor som ledde till en konflikt mellan svenska och norska organisationer gällande fjällgässens bevarande. Norska organisationen Birdlife kritiserade de svenska ansträngningarna för att riskera att utarma de redan utrotningshotade fjällgässpopulationerna, då de i fångenskap avlade fjällgässen (med inslag av bläsgås-DNA) utplacerades med vilda fjällgässpopulationer. De påvisade även skillnader i migrationsbeteendet hos de svenska fjällgässen relativt övriga populationer längs en mänskligt påverkad rutt med destination i Nederländerna över vintern snarare än Östeuropa som de vilda fjällgässen (Birdlife 2016). Detta skedde med avsikten att vinterkvarter i Västeuropa var säkrare för fjällgässen än Östeuropa. Gäss lär sig sina flyttvägar som unga, och i fallet med fjällgässen lät man i Sverige vitkindade gäss, som lever mer söderöver än fjällgäss, adoptera fjällgässungar (Naturvårdsverket 2011: 7). Utsättningarna av svenska fjällgäss återupptogs sedan och kritiken har bemötts.

Förlorar då stortrappen och de svenska fjällgässen naturvärde? De har möjligen inte så stort instrumentellt värde, och egenvärdet tycks svårt att motivera. Det relationella värdet ger lika giltighet åt norska som svenska sidan gällande fjällgäsen. Även om de ovan föreslagna åtgärderna skulle innebära att arterna överlever påverkas deras naturvärde enligt vissa, som biologen Kenneth Angermeier som menar att ›artificiell mångfald› bör exkluderas från biologisk mångfald (Angermeier 1994: 600). En farhåga är att om naturliga entiteter tillåts ersättas av människopåverkade eller skapade, finns det en risk att de kan ersättas av *vilken* artefakt som helst, och man kan till och med föreslå att biologisk mångfald kan ökas genom att skapa nya livsformer och ekosystem.

Om man accepterar ovanstående resonemang tycks det krävas ett val mellan naturlighet eller biologisk mångfald (Steinwall 2015). Antingen är det naturvärde som bör bevaras, eller biologisk mångfald som bör främjas. Möjligen är naturvärde mer kompatibelt med annan miljöhänsyn än biologisk mångfald, ifall det sistnämnda tillåter alltför vidsträckt mänsklig påverkan (Newman 2020). Ett möjligt sätt att bevara begreppet naturvärde på ett sätt som är förenligt med biologisk mångfald och mänsklig påverkan är att nyansera naturvärdesbegreppet. En alltför snäv definition av naturlighet riskerar att begränsa flera av naturvårdens viktigaste verktyg. Enligt Bernard Williams är exempelvis en medveten omsorg att bevara natur inte självt en del av naturen utan ett kulturuttryck, och etablerandet av exempelvis en nationalpark är en av människor avgränsad vildmark – dessutom är en vägran att vara antropocentrisk självt en mänsklig vägran (Williams 1995).

›Naturlighet› kommer i olika former och motiveras på olika sätt (det följande är i hög grad baserat på Siipi (2017)). Som angavs ovan är exempelvis ›frihet från mänsklig påverkan› ett vedertaget sätt att definiera naturvärde på som anses vara ett både tillräckligt och nödvändigt villkor. Men mänsklig påverkan kan variera, från omfattande omstrukturering via avancerade teknologier, till växtförädling och jordbruk. Vissa definitioner av naturlighet relaterar dock till avsiktlig kontroll, och enligt en sådan definition exklude-

ras även växtförädling och jordbruk från naturlighet. Dessa former av naturlighet kan kallas ›historiebaserade‹, då de definierar naturlighet utefter en entitets bakgrund, och huruvida människan påverkat dess uppkomst och fortgång. Men det finns också egenskapsbaserade definitioner av naturlighet. Exempelvis kan naturlighet förstås som likhet med människooberoende entiteter, eller likhet med entiteter som skulle kunna finnas. Detta skulle möjligen tillåta att stortrappen anses naturlig då dom har samma egenskaper och skulle kunna ha levt i de nya habitaterna, medan de svenska fjällgässen möjligen anses onaturliga då de inte liknar sina föregångare med avseende på DNA och migrationsbeteende. Dock ger distinktionen upphov till en mer nyanserad bild av naturvärde.

6 Sammanfattning

TROTS DE MÅNGA invändningarna mot biologisk mångfalds egenvärde är det svårt att ge upp det som en värdefull egenskap som ger praktisk vägledning, även om det inte ger så starka skäl som ett riktighetskriterium. Möjligen ger inte bristen på naturvärde oss skäl att motsätta starkare policyer för att bevara biologisk mångfald och främja artrikedom. Det är även få miljöfilosofer som har menat att enbart entiteter som arter eller ekosystem som uppnår villkoren hos en strikt definition av naturvärde är skyddsvärda. Filosofen Eric Katz är illustrativ då han diskuterar återuppbyggandet av naturområden som har skadats (exempelvis på grund av oljeläckage), och menar att sådant återuppbyggande är en kompromiss, och inte bör vara ett grundläggande policymål (Katz 1992). Det städar upp en röra, men det bästa vore om röran inte uppstår.

Det ovanstående tar fasta på att vissa egenskaper höjer moralisk relevans. Biologisk mångfald kommer förmodligen fortsätta vara ett centralt policybegrepp även om dess normativa grunder är svårbevisbara. Dock har en förtydligande diskussion ett syfte i att inte lämna värdefrågor till intuitivt bekräftande, som måhända inte delas av alla, samt att nyansera begreppen. Till exempel kan synen på biologisk mångfald som värdeadderande, en mer nyanserad bild på instrumentella värden, samt ›miljöspecifika värden‹ motivera star-

kare, om än villkorliga, miljöskydd som är förenliga med avsiktlig mänsklig påverkan.

→

Patrik Baard är fil. dr i filosofi och verksam som postdoktor vid Institutionen för globala politiska studier, Malmö universitet.

Noter

1. Se <https://www.rspb.org.uk/our-work/conservation/projects/reintroducing-the-great-bustard-to-southern-england/> (3 juni 2020).

2. Se <https://jagareforbundet.se/projekt-fjallgas/projekt-fjallgas-svar-pa-norsk-rapport/> (27 April 2020).

Referenser

- ANGERMEIER, PAUL (1994) »Does Biodiversity Include Artificial Diversity?», *Conservation Biology*, 8, ss. 600–602.
- ATTFIELD, ROBIN (2015) *The Ethics of the Global Environment, 2nd edition*, Edinburgh: Edinburgh University Press.
- BAARD, PATRIK (2020) »Biocentric Individualism and Biodiversity Conservation: An Argument from Parsimony», *Environmental Values*, forthcoming.
- BAARD, PATRIK (2019) »The Goodness of Means: Instrumental and Relational Values, Causation, and Environmental Policies», *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, 32, ss. 183–199.
- Birdlife (2016) *A Critical Review of Lesser White-fronted Geese Release Projects*, Norsk Ornitologisk Forening. Tillgänglig online på: https://www.birdlife.no/prosjekter/rapporter/2016_06_NOF.pdf
- CAHEN, HARLEY (1988) »Against the Moral Considerability of Ecosystems», *Environmental Values*, 10, ss. 196–216.
- CHAN, KAI M. A., ET AL. (2016) »Opinion: Why Protect Nature?», *PNAS*, 113, ss. 1462–1465.
- CHAN, KAI M. A., RACHEL K. GOULD & UNAI PASCUAL (2018) »Editorial Overview: Relational Values: What Are They, and What's The Fuss About?», *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 24, ss. A1–A7.
- ERESHEFSKY, MARC (2017) »Species», *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (version hösten 2017). Tillgänglig online på: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2017/entries/species>
- FN (1992) *Konventionen om biologisk mångfald*. Tillgänglig online på: <https://www.cbd.int/doc/legal/cbd-en.pdf>
- KATZ, ERIC (1992) »The Big Lie: Human Restoration of Nature», *Research in Philosophy and Technology*, 12, ss. 93–107.

BIOLOGISK MÅNGFALD OCH ETIK:
OM ARTRIKEDOM OCH NATURVÄRDEN

- MACLAURIN, JAMES & KIM STERELNY (2008) *What is Biodiversity?*, Chicago: University of Chicago Press.
- MAIER, DONALD S. (2012) *What's So Good About Biodiversity?: A Call for Better Reasoning About Nature's Value*, Dordrecht: Springer.
- MCSHANE, KATIE (2017) »Is Biodiversity Intrinsically Valuable? (And What Might That Mean?)», i: Justin Garson, Anya Plutynski & Sahotra Sarkar (red.), *The Routledge Handbook of Philosophy of Biodiversity*, New York: Routledge.
- Miljöbalken. SFS: 1998:808. Stockholm: Miljödepartementet.
- MILL, JOHN STUART (1985) »Nature», i: John M. Robson (red.), *The Collected Works of John Stuart Mill, Vol. X*, Toronto: University of Toronto Press.
- Naturvårdsverket (2011) *Åtgärdsprogram för fjällgås, 2011–2015*. Rapport 6434. Tillgänglig online på: <https://www.naturvardsverket.se/Documents/publikationer/er6400/978-91-620-6434-1.pdf?pid=3742>
- NEWMAN, JONATHAN A. (2020) »Biodiversity, Ecosystem Functioning, and the Environmentalist Agenda: A Reply to Odenbaugh», *Philosophy & Biology*, 35. DOI: 10.1007/s10539-019-9721-z
- NEWMAN, JONATHAN A., GARY VARNER & STEFAN LINQUIST (2017) *Defending Biodiversity: Environmental Science and Ethics*, Cambridge: Cambridge University Press.
- ODENBAUGH, JAY (2020) »Biodiversity, Ecosystem Functioning, and the Environmentalist Agenda», *Biology & Philosophy*, 35. DOI: 10.1007/s10539-019-9723-x
- ODENBAUGH, JAY (2017) »Protecting Biodiversity and Moral Psychology; Or Why Philosophers Are Asking the Wrong Questions», i: Justin Garson, Anya Plutynski & Sahotra Sarkar (red.), *The Routledge Handbook of Philosophy of Biodiversity*, New York: Routledge.
- PASCUAL, UNAI, ET AL. (2017) »Valuing Nature's Contribution to People: The IPBES Approach», *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 26–27, ss. 7–16.
- PETERSON, MARTIN & PER SANDIN (2013) »The Last Man Argument Revisited», *Journal of Value Inquiry*, 47, ss. 121–133.
- PIETARINEN, JUHANI (2004) »Plato on Diversity and Stability in Nature», i: Markku Okanen & Juhani Pietarinen (red.), *Philosophy and Biodiversity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- PRESTON, CHRISTOPHER J. (2018) *The Synthetic Age*, Cambridge: The MIT Press.
- REGAN, TOM (2004) *The Case for Animal Rights*, Berkeley: The University of California Press.
- ROLSTON, HOLMES (2012) *A New Environmental Ethics*, New York: Routledge.
- SANDLER, RONALD L. (2012) *The Ethics of Species: An Introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.
- SANDLER, RONALD L. (2009) »The Value of Species and the Ethical Foundations of Assisted Colonization», *Conservation Biology*, 24, ss. 424–431.
- SANTANA, CARLOS (2014) »Save the Planet: Eliminate Biodiversity», *Biology & Philosophy*, 29, ss. 761–780.
- SIIPPI, HELENA (2017) »Unnatural Kinds: Biodiversity and Human-Modified Entities», i: Justin Garson, Anya Plutynski & Sahotra Sarkar (red.), *The Routledge Handbook of Philosophy of Biodiversity*, New York: Routledge.
- SLU (2019) Skogsdata 2019. Sveriges Officiella Statistik. Tillgänglig online på: https://www.slu.se/globalassets/ew/org/centrb/rt/dokument/skogsdata/skogsdata_2019_webb.pdf

- SOULÉ, MICHAEL (1985) »What is Conservation Biology?«, *BioScience*, 35, ss. 727–734.
- STEINWALL, ANDERS (2015) »Naturalness or Biodiversity: Negotiating the Dilemma of Intervention in Swedish Protected Area Management«, *Environmental Values*, 24, ss. 31–54.
- TAYLOR, PAUL W. (2011) *Respect for Nature: A Theory of Environmental Ethics*, Princeton: Princeton University Press
- WILLIAMS, BERNARD (1995) »Must a Concern for the Environment Be Centred on Human Beings?«, i: Bernard Williams, *Making Sense of Humanity*, Cambridge: Cambridge University Press.
- WOODS, MARK (2017) *Rethinking Wilderness*, Ontario: Broadview Press.